

บทที่ 2

ทฤษฎีและการศึกษาที่เกี่ยวข้อง

ในปัจจุบัน งานสถาปัตยกรรมมีหลากหลายประเภทอาคารที่มีลักษณะไทยสมัยใหม่เกิดขึ้นที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย เช่น ลักษณะไทยสมัยใหม่สำหรับอาคาร โรงแรมและสถานตากอากาศ มีการพัฒนารูปแบบและลักษณะไทยมาจากในอดีตให้สอดคล้องกับวัสดุและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทั้งในลักษณะไทยเชิงรูปธรรมและลักษณะไทยเชิงนามธรรม ดังนั้น จึงได้ทำการศึกษาทฤษฎีเกี่ยวกับลักษณะไทยในอดีตที่เกี่ยวข้อง โดยการรวบรวมข้อมูลจากงานวิจัยหรือบทความที่มีผู้ศึกษามาแล้ว โดยมุ่งศึกษาลักษณะไทยในอดีตที่นำมาพัฒนาใช้กับอาคารตัวอย่างที่ศึกษา รวมถึงแนวทางการพัฒนาลักษณะไทยสมัยใหม่สำหรับอาคาร โรงแรมและสถานตากอากาศ ทั้งนี้ ได้แบ่งเนื้อหาที่จะศึกษาดังต่อไปนี้

ลักษณะไทยในอดีตที่นำมาใช้กับอาคาร

เนื่องจากลักษณะไทยในอดีตมีรูปแบบหลากหลาย เพื่อความสะดวกในการทำวิจัยในแต่ละบท จึงได้กำหนดหัวข้อขึ้นตามลำดับความสำคัญของลักษณะไทยที่มีความเด่นชัด โดยการแบ่งเป็นหมวดหมู่ดังนี้

ก. ลักษณะไทยเชิงรูปธรรม

1. การจัดกลุ่มอาคาร
2. องค์ประกอบหลัก
3. องค์ประกอบรอง
4. องค์ประกอบย่อย
5. การจัดภูมิทัศน์

ข. ลักษณะไทยเชิงนามธรรม

1. ความเบาและลอยตัว
2. ความโปร่งโล่ง
3. ความร่มรื่น

แนวทางการพัฒนาลักษณะไทยสมัยใหม่

ทฤษฎีการรับรู้อาคารไทยสมัยใหม่

ลักษณะไทยในอดีตที่นำมาใช้กับอาคาร

ลักษณะกายภาพของอาคาร โรงแรมและสถานตากอากาศที่มีลักษณะไทย เพื่อตอบสนองธุรกิจด้านการท่องเที่ยว สำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติหรือผู้ที่มาพัก ทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับโครงการ เช่น เจ้าของโครงการ และสถาปนิกผู้ออกแบบอาคาร ได้มีความพยายามในการนำลักษณะไทยมาใช้กับอาคาร ซึ่งได้อิงลักษณะและรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยจากในอดีต เนื่องจากว่า ในอดีตอาคารประเภทดังกล่าว ยังไม่เคยปรากฏให้พบเห็นมาก่อนจะมีเพียงอาคารประเภทวัด วัง และเรือนไทยเท่านั้น อาคารประเภทพาณิชย์กรรมที่มีจะเป็นลักษณะของเรือนร้านค้าริมน้ำและเรือนร้านค้าริมทางเท่านั้น ดังนั้นอาคารประเภทพาณิชย์กรรม โรงแรมและสถานตากอากาศ จึงเป็นอาคารที่มีประโยชน์ใช้สอยใหม่ ที่ได้มีการอิงลักษณะไทย และรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยในอดีตมาใช้กับอาคาร สามารถแบ่งออกเป็นแนวทางหลัก ๆ ได้ 2 แนวทาง คือ ลักษณะไทยเชิงรูปธรรม และลักษณะไทยเชิงนามธรรม ดังนี้

ก. ลักษณะไทยเชิงรูปธรรม

1. การจัดกลุ่มอาคาร

โรงแรมและสถานตากอากาศเป็นอาคารที่มีทั้งเป็นอาคารขนาดใหญ่และเป็นอาคารขนาดเล็ก การจัดกลุ่มของอาคารจึงเป็นส่วนสำคัญที่ควรมีการคำนึงถึง เนื่องจากว่า โรงแรมและสถานตากอากาศเป็นอาคารที่มีประโยชน์ใช้สอยเป็นระบบมาตรฐาน คือ front of the house, back of the house และส่วนของห้องพัก กล่าวคือ มีลักษณะของทางเดินที่ไกลเป็นตัวเชื่อมประโยชน์ใช้สอยระหว่างอาคาร ลักษณะของการจัดกลุ่มอาคารที่ได้นำมาใช้มีดังนี้

1.1 แบบหลังเดี่ยวมีทางเดินเชื่อมไม่มีหลังคาคลุม

ลักษณะการจัดกลุ่มอาคารแบบหลังเดี่ยวมีทางเดินเชื่อมไม่มีหลังคาคลุม ได้มีความสอดคล้องกับลักษณะการจัดวางผังอาคารในอดีต ซึ่งจะเป็นลักษณะทางเดินของหมู่บ้านที่ปลูกรวมอยู่ในระแวกเดียวกัน หรือหมู่บ้านตามเชิงเขาและไหล่เขา (ฤทัย ใจจงรัก, 2539: 7)

1.2 แบบมีทางเดินเชื่อมและมีหลังคาคลุมตลอด

เป็นลักษณะทางเดินที่ต้องการป้องกันจากฝนตก และแสงแดดที่แรงจ้า สามารถพบเห็นได้จากพุกวัด และวัง ม.ร.ว. แฉ่งน้อย สักคีศรี (2537: 140) ได้อภิธานศัพท์สถาปัตยกรรมมุขกระสัน คือ ส่วนของอาคารที่สร้างต่อเชื่อมอาคารหลังหนึ่งไปยังอีกหลังหนึ่งให้ติดต่อกันได้ ส่วนมากใช้เป็นทางเดิน ใช้เรียกเฉพาะกับอาคารในราชสำนักที่เป็นพระที่นั่ง พระตำหนัก

1.3 แบบมีขานเชื่อม

ขานเป็นลักษณะการจัดกลุ่มอาคารของเรือนไทยในอดีต ที่มีความเด่นชัดประการหนึ่ง มีพื้นที่มากกว่า 40 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ทั้งหมด สิ่งที่ทำให้เกิดลักษณะดังกล่าวนี้ เนื่องจากสภาพดิน ฟ้า อากาศที่ร้อนอบอ้าว ทำให้ผู้อยู่อาศัยใช้เป็นที่พักผ่อนในยามเย็น และประกอบกิจกรรม เป็นที่โล่งที่สามารถรับลมได้และถ่ายเทอากาศ ในขณะที่เดียวกัน ก็เป็นที่ว่างที่ต่อเนื่องกันจากขาน ระเบียง (พาไล) และภายในตัวเรือน (ฤทัย โจจงรัก, 2518: 30) ประโยชน์ใช้สอยของขานสรุปได้ดังนี้

1. ขานเป็นตัวเชื่อมของตัวเรือนเข้าด้วยกัน ขานจึงถูกโอบล้อมด้วยตัวเรือนจึงมีการไหลถ่ายเทของที่ว่างจากภายในตัวเรือน
2. เป็นที่นั่งเล่นพักผ่อนเช่นเดียวกับระเบียง และใช้จัดงานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น โกนจุก ทำบุญเลี้ยงพระ งานแต่งงาน เนื่องจากเป็นพื้นที่ ๆ สามารถต้อนรับคนไว้เป็นจำนวนมาก
3. เรือนหมู่ หรือกุฎิ บางหลังจะปลูกต้นไม้ไว้กลางขาน เพื่อให้เกิดความร่มรื่น ต้นไม้ที่นำมาปลูก ได้แก่ ต้นจําปี ต้นขนุน ต้นมะม่วง และในบางสวนอาจปลูกไม้ประดับไว้เพื่อความสวยงามได้แก่ ว่าน และยังมีกรเลี้ยงสัตว์บริเวณขานอีกด้วย ได้แก่ นกเขา นกคู้เหว่า นกเขา นกสาริกา เป็นที่ให้ความสำราญเพลิดเพลินต่อเจ้าของเรือน

2. องค์ประกอบหลัก

2.1 รูปแบบหลังคา

หลังคา มีลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมไทยได้อย่างชัดเจนที่สุด (นุกูล ชมภูนิช, 2531: 92) ทำหน้าที่กันแดด และกันฝนให้กับตัวเรือน วัสดุที่ใช้มีอยู่หลายชนิด เช่น กระเบื้องดินเผา กระเบื้องเป็นเกล็ดไม้สัก ใบจาก แผลก และหญ้าคา

- หลังคาทรงจั่ว
หรือเรียกว่า มนิลา คือ รูปลักษณะของหลังคาที่ยกจั่วหลังคาทางด้านสกัด
ม.ร.ว. แฉ่งน้อย สักดิ์ศรี (2537: 140)

- หลังคาทรงจั่วมีปีกนก

การมีชายคาปีกนกที่ยื่นออกมารอบ ๆ เรือน เพื่อทำหน้าที่กันแดด และฝนสาดดังที่ น. ณ ปากน้ำ (2522: 246) ได้กล่าวไว้ว่า ชายคาปีกนก คือส่วนที่ยื่นออกมาจากตัวอาคารอุโบสถ วิหาร หรือบ้าน ทำนองเป็นกันสาดมิให้ฝนสาดเข้าหน้าต่าง หรือช่องลมภายในอาคารได้

- หลังคาทรงจั่วมนิลา

หลังคาทรงจั่วมนิลา (บลานอ) เชื่อกันว่า ไทยมุสลิมในภาคใต้รับแบบมาจาก อินโดนีเซีย ซึ่งเคยเป็นอาณานิคมของฮอลันดา ไทยมุสลิมภาคใต้เรียกพวกฮอลันดาว่า “บลานอ” บาง กระแสว่า ไทยมุสลิมในภาคใต้รับแบบหลังคาปั้นหยามา แต่มีปัญหาหน้าฝนรั่วซึมที่มุมต้นหลังคา จึง แก้ปัญหาโดยให้มีจั่วโผล่ออกมา หลังคาแบบบลานอจึงเป็นหลังคาแบบผสมระหว่างหลังคาจั่วแบบไทย กับปั้นหยาแบบฝรั่ง ไทยมุสลิมเรียกหลังคาแบบผสมปั้นหยานี้ว่า “ปอดงบลานอ” หรือ “บลานอ” แต่ในกลุ่มไทยพุทธก็นิยมปลูกสร้างบ้านเรือนที่มีหลังคาแบบบลานอเหมือนกัน โดยเฉพาะแถบใต้ตอน ล่าง ดังนั้น จึงพบว่าเรือนไทยภาคใต้มีทรงหลังคาสามแบบคือ แบบจั่ว แบบปั้นหยา และแบบบลานอ (ไทยมุสลิมนิยมกันมาก) ซึ่งจัดว่าเป็นแบบหลัก ส่วนที่มีการดัดแปลงประยุกต์แบบเป็นหลังคาดัดแฉก เป็นเทคนิควิธีเชิงช่างของแต่ละคน (มโน พิสุทธิรัตนานนท์ และกรีน มณีโชติ, 2530: 87-88)

- หลังคาทรงจั่วมนิลา มีชายคาเพิ่ม

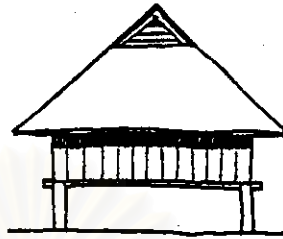
ลักษณะหลังคาที่มีชายคาเพิ่มมักจะพบเห็นได้ทั่วไป แต่จะพบมากในทางภาคใต้ ของประเทศไทย เนื่องจากว่าสภาพดิน ฟ้า อากาศ ที่ฝนตกชุกเฉลี่ยต่อปีมากกว่าภาคอื่น ๆ ดังนั้น การ ต่อชายคาคงคลุมตัวเรือนกันฝนสาด นับว่าเป็นลักษณะเด่นของเรือนไทยภาคใต้ที่เห็นได้ชัดอีกรูปแบบหนึ่ง (นุกูล ชมภูนิช, 2530: 109)

- หลังคาทรงจั่วมีปีกนกสองชั้นและมีคอสอง

เป็นรูปลักษณะหลังคาของอาคารขนาดใหญ่ในสิบสองปีนนาทางตอนใต้ของ ประเทศจีน เรียกว่า “คุ่มสิบสองปีนนา” ซึ่งคุ่มนี้เป็นเรือนของเจ้าเมืองสิบสองปีนนา น. ๗ ปากน้ำ (2522: 64) ได้กล่าวถึงความหมายของคุ่มตามพจนานุกรมศิลปไว้ว่า คุ่ม คือเรือน หรือคฤหาสน์ หรือ จวนของเจ้าครองนครทางภาคเหนือ จากการศึกษาเรื่องสถาปัตยกรรมไทยของนักวิชาการ อรศิริ ปาณินท์ (2539: 39) “ตัวหอเจ้าเมือง” เป็นอาคารไม้ขนาดเล็กรูปทรงสถาปัตยกรรมไทยปลูกแบบศาล หลังคาจั่ว ทรงสูงอาชยกคอสองสองชั้นทั้งชายคาสามดับ

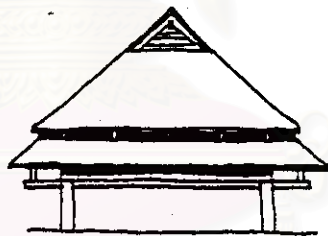
จากการศึกษาของ วนิดา ทังสุนทร (2533: 29) จะเห็นได้ว่า รูปแบบเรือนสิบ สองปีนนาที่มีลักษณะเด่นชัด ที่ชาวใต้ถือได้สร้างความสัมพันธ์ระหว่างรูปทรงหลังคา กับรูปทรงของ เรือน ให้มีลักษณะแตกต่างกันไปในแต่ละแห่งแต่ละเมืองอีกด้วย ดังเช่น

1. เป็นเรือนฝาตราง มีปีกหลังคาคลุมชั้นเดียว เช่น แถบบ้านถิ่น เมืองเชียงล้าน เรือนในแถบตัวเมืองเชียงรุ่ง ทางตอนใต้ของประเทศไทย

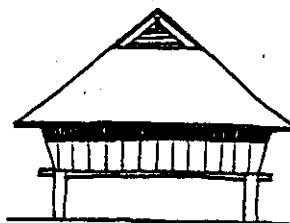
รูปที่ 2.1 เรือนฝาตราง มีปีกหลังคาคลุมชั้นเดียว (วนิดา พึ่งสุนทร, 2533: 28)

2. เป็นเรือนฝาตราง มีปีกหลังคาคลุมสองชั้น โดยระหว่างชั้นซ้อนของปีกหลังคาจะยกสูงแบบ “ ยกคอสอง ” เพื่อใช้ส่วนที่ยกขึ้นเป็นที่สำหรับระบายอากาศ เป็นช่องแสง รวมทั้งช่องสำหรับเจ้าของเรือนใช้เป็นทึมองโดยรอบบริเวณบ้าน ทั้งนี้เพราะหลังคาลักษณะนี้เฉพาะปีกชั้นล่าง จะคลุมต่ำปิดผนังเลขพื้นลงมา รูปแบบอย่างนี้เป็นที่นิยมโดยทั่วไปในสิบสองปันนา เช่นที่หมู่บ้านเจียงป้อม บ้านกว้างหลวง บ้านหลวงนเดียน

รูปที่ 2.2 เรือนฝาตราง มีปีกหลังคาคลุมสองชั้น (วนิดา พึ่งสุนทร, 2533: 28)

3. เป็นเรือนฝาผายออก มีปีกหลังคาคลุมชั้นเดียว เช่น เรือนในหมู่บ้านไซนม่อนแถบเมืองอำเภอดัน เรือนแบบนี้มีลักษณะคล้ายกับเรือนล้านนาบางแห่งของไทย

รูปที่ 2.3 เรือนฝาผายออก มีปีกหลังคาคลุมชั้นเดียว (วนิดา พึ่งสุนทร, 2533: 28)

ลักษณะคอสองที่พบนี้ เป็นองค์ประกอบของเรือนสิบสองปีนนาที่มีลักษณะเด่นชัดอีกอย่างหนึ่ง เพื่อใช้เป็นที่ระบายอากาศและเป็นช่องแสง ฤทธิย ใจจงรัก (2539: 183) ได้ศึกษาวิจัยถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ของเรือนไทยและได้เขียนไว้ว่า คอสองเป็นส่วนบนของฝา ระยะต่ำจากแปหัวเสาหรือซื่อลงมาประมาณหนึ่งคอก (50 เซนติเมตร) เป็นช่องถูกพิกสี่เหลี่ยมโดยรอบของเรือน

น. ๗ ปากน้ำ (2522: 61) ได้กล่าวถึงความหมายของคอสองตามพจนานุกรมศิลป์ไว้ว่า คอสอง คือตรงส่วนที่จะเชื่อมหลังคาคานชั้นต้องมีคอสองปิดข้างใน เป็นแผ่นไม้หน้ากว้างยาวตลอดคานนี้จึงมักนิยมเขียนภาพบนคอสองตามศาลา ศาลาการเปรียญ ฯลฯ ถ้าในวัดก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับพุทธศาสนา เช่น ซาดก หรือพุทธประวัติ หรือเป็นเรื่องคคิธรรมต่าง ๆ

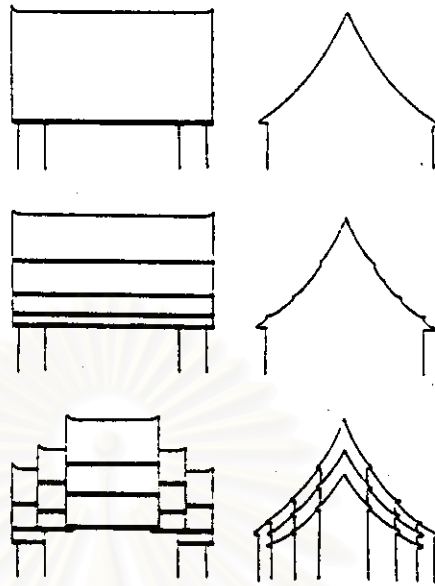
- หลังคาทรงจตุรมุข

น. ๗ ปากน้ำ (2522: 70) ได้กล่าวถึงความหมายของจตุรมุขตามพจนานุกรมศิลป์ไว้ว่า จตุรมุข คือ ศาลามีจั่ว ๔ ทิศ ซนกัน หรือปราสาทจตุรมุข คือมีมุขสี่ด้าน บางทีก็เรียกจตุรมุข

2.2 ลักษณะของหลังคา

ลักษณะของหลังคาที่มีการลดชั้นและการซ้อนชั้น เป็นลักษณะเด่นที่พบเห็นได้จากอาคารทางศาสนา เช่น วัด โบสถ์ และวิหาร สถาปนิกผู้ออกแบบอาคารส่วนใหญ่ได้ใช้วิธีในการลดชั้นและการซ้อนชั้นของหลังคา เพื่อช่วยในการเสริมสร้างความเบา และลดขนาดของหลังคาที่มีขนาดใหญ่ให้เล็กลงตามส่วนได้

โชติ กัลยาณมิตร (2539: 59) ได้กล่าวถึงลักษณะของการลดชั้นและการซ้อนชั้นของหลังคาไว้ว่า สำหรับอาคารที่มีความใหญ่เช่นนี้ช่างสามารถแบ่งชั้นซ้อนหลังคา เพื่อช่วยลดความรู้สึกหนักได้ อาคารขนาดเช่นนี้หากทำหลังคาคลุมเพียงลาดเดียว โดยไม่มีชั้นซ้อนมาช่วยแบ่งแล้ว อาคารนั้นจะดูหนักตามขนาดของปริมาตรอาคารที่ปรากฏจริง และยังคงกล่าวอีกว่า เมื่อได้สังเกตเห็นวิธีสร้างชั้นซ้อนของหลังคา และวิธีดัดปลายเส้นโค้งให้ยกขึ้นสู่เบื้องสูง และนอกจากนี้วิธีการแบ่งชั้นซ้อนของหลังคายังทำให้เรามองเห็นการจัดความถี่ของชั้นซ้อนอย่างมีความจงใจกระทำ เช่น สร้างเส้นขนานถี่ในตอนส่วนล่างของหลังคา เมื่อดูเส้นขนานถี่ของชั้นซ้อนหลังคาจากด้านข้างของอาคารนั้น จะเห็นว่ามีความห่างเพิ่มขึ้นในตอนบน และจะมีระยะที่ห่างมากในส่วนที่เป็นหลังคาคลุมโถงกลางของโบสถ์วิหาร การมองเห็นเส้นขนานของชั้นซ้อนหลังคาที่ดีในส่วนล่างและค้อย ๆ คลายลงเมื่อซ้อนห่างขึ้นไปตอนบน

รูปที่ 2.4 ลักษณะการลดชั้นและการซ้อนชั้นของหลังคา (โชติ กัลยาณมิตร, 2539: 59)

2.3 ลักษณะการยื่นชายคา

- การยื่นชายคามาก

สภาพภูมิอากาศในประเทศไทยเป็นเขตร้อนชื้นที่มีฝนตกชุก และมีแดดที่ร้อน ซึ่งมีผลโดยตรงต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมเรือนไทยในอดีต ทำให้หลังคาต้องมีชายคายื่นยาวแผ่ปกคลุมตัวอาคารทุกด้าน จึงเป็นลักษณะไทยที่เหมาะสมกับสถาปัตยกรรมเมืองร้อน นฤฤ ชมภูนิช (2530: 81) ได้กล่าวไว้ว่า การมีชายคายื่นยาว นับว่าเป็นเอกลักษณ์ของบ้านเมืองร้อนที่มีความเหมาะสม

- การยื่นชายคาน้อย

การยื่นชายคาค้น พบเห็นได้จากงานสถาปัตยกรรมเกี่ยวกับอาคารทางศาสนา ในสถาปัตยกรรมสุโขทัย เช่น โบสถ์ หรือวิหาร จากหลักฐานทั่วไปพบว่า ไม่มีการใช้ไม้ค้ำยัน คันทวย หรือทวยหูช้างแบบอาคารวิหารล้านนา ดังนั้นชายคาจึงยื่นออกจากผนัง หรือเสาพาไลเพียงเล็กน้อย (ทรงยศ วีระทวีมาศ, 2539: 101) ทั้งนี้ยังสามารถพบเห็นหลังคาโบสถ์ หรือหลังคาวิหารในสมัยอยุธยาตอนต้น ไม่นิยมสร้างให้มีชายคายื่นออกมาจากตัวเสามาก (ม.ร.ว. แฉ่งน้อย สักดิ์ศรี, 2537: 235)

2.4 วัสดุของหลังคา

- กระเบื้องดินเผา

ฤทัย โจจงรัก (2539: 183) ได้กล่าวถึงกระเบื้องดินเผาในงานวิจัยเรือนไทยภาคกลางว่า กระเบื้องมีหลายแบบและมีหลายขนาด ทำจากดินเผาสุก และมักมีชื่อเรียกตามลักษณะของรูป

ร่างของกระเบื้อง เช่น กระเบื้องหางมน กระเบื้องหางตัด และกระเบื้องขอ เป็นต้น ความหนาโดยประมาณ 0.05 - 0.08 เซนติเมตรเป็นชนิดตัวผู้และตัวเมีย วัสดุกระเบื้องดินเผา หาได้ง่ายมืออยู่ในท้องถิ่น

วัสดุผนังหลังคากระเบื้องดินเผา ในภาษาพื้นเมืองทางภาคเหนือเรียกว่า มุงดินขอ เป็นวัสดุที่มีปรากฏหลักฐานว่ามีการใช้ในสมัยอยุธยา (น. ๗ ปากน้ำ, 2522: 13)

- **แป้นเกล็ดไม้สัก**

ศิริชัย นฤมิตรเขการ์ (2539: 45) ได้กล่าวสรุปไว้เกี่ยวกับแป้นเกล็ดว่า ลักษณะเด่นของเรือนพื้นดินภาคเหนือ ได้แก่ แป้นเกล็ด เป็นไม้ชิ้นเล็กใช้มุงหลังคา

เรือนกาแลสร้างด้วยไม้สัก เป็นเรือนแฝดสองหลังติดกันหรือมากกว่านั้น หลังคาทรงจั่วสูงชายคายาวคลุมลงมาถึงแนวหน้าต่าง มุงด้วยกระเบื้องดินเผาหรือกระเบื้องไม้สัก มีได้จนสูงคนเดินลอดได้ โปร่งไม่กั้นห้อง เป็นลักษณะพิเศษของเรือนแบบนี้ (นฤมิตรเขการ์, 2530: 67) จากคำกล่าวข้างต้นสามารถบอกได้ว่า การใช้วัสดุหลังคาที่เป็นกระเบื้องดินเผา หรือแป้นเกล็ดไม้สักนั้นเป็นลักษณะขององค์ประกอบหนึ่ง ซึ่งสามารถสร้างความรู้สึกที่เป็นไทยได้

2.5 สีของหลังคา

สีของหลังคามีทั้งที่เกิดจากตัววัสดุและเกิดจากการเคลือบสีด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

- **สีแดง** เป็นสีที่เกิดจากกระเบื้องดินเผา มีลักษณะของดินเป็นสีแดง และยังพบเห็นได้ในงานจิตรกรรมไทยโบราณ มีชื่อเรียกตามวัสดุที่นำมาประกอบเป็นสี เช่น สีดินแดง (น. ๗ ปากน้ำ, 2522: 130)

- **สีน้ำตาล** เป็นสีที่เกิดจากสีของตัววัสดุแป้นเกล็ดไม้สัก มีใช้กันมากในทางภาคเหนือของประเทศไทย

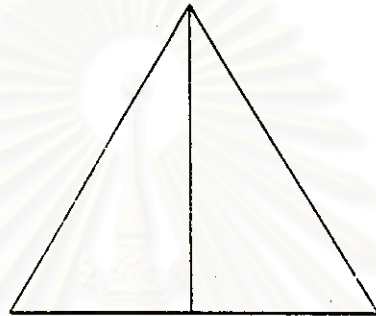
- **สีเหลือง** เป็นสีของกระเบื้องอุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ สมัยอยุธยาใช้กระเบื้องลอนมีตัวผู้ตัวเมีย เรียกว่ากระเบื้องกาบ ไม่เคลือบสี เฝิงจะมาเคลือบสีในสมัยพระเพทราชาที่วัดบรมพุทธาราม เป็นการเคลือบสี โดยหมื่นจันทราช่างเคลือบ และมีอีกวัดหนึ่งคือ วัดคูตติอยู่ใกล้วัดเรไร วัดยักษ์ที่ใกล้วัดใหญ่ชัยมงคล อยุธยา (น. ๗ ปากน้ำ, 2522: 9)

- **สีเขียว** เป็นสีที่เกิดจากกระเบื้องเคลือบสีของวัสดุผนังหลังคา

2.6 ความเอียงลาดของหลังคา

- เอียงลาดมาก (45 องศาขึ้นไป)

ลักษณะหลังคาที่มีความเอียงลาดมากเป็นลักษณะของหลังคาทรงจั่วสูงแบบไทย ซึ่งเป็นแบบที่คนไทยคิดประดิษฐ์ขึ้นเอง มิได้เอามาจากชาติใด มีความสูงเป็น $4/5$ ของฐานจั่ว หรือ มีมุมฐานจั่วประมาณ 45 - 60 องศา (นฤท ชมภูณี, 2530: 38)

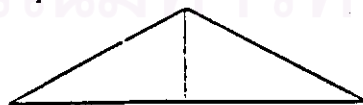

รูปที่ 2.5 หลังคาแบบไทยที่ชาวไทยคิดขึ้นเอง

มีความสูงเท่ากับ $4/5$ ของฐานจั่ว (นฤท ชมภูณี, 2530: 38)

- เอียงลาดน้อย (น้อยกว่า 45 องศา)

ลักษณะหลังคาที่มีความเอียงลาดน้อย มักจะเป็นอาคารของทางชาติตะวันตก เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งมีความเอียงลาดของหลังคาประมาณไม่เกิน 45 องศา ในชาติตะวันตก จะเรียกหลังคาทรงจั่วแบน หลังคายุโรปนั้นพัฒนามาจากสถาปัตยกรรมของกรีกและโรมัน ซึ่งเป็นอารยธรรมของชาวยุโรป วิหารพาร์เธนอนเป็นสถาปัตยกรรมของกรีกในอดีต มีลักษณะเป็นจั่วสามเหลี่ยมแบบแบน คือ มีความสูงประมาณ $1/4$ ของฐานจั่ว (นฤท ชมภูณี, 2530: 32-33, 38)

รูปที่ 2.6 หลังคาแบบยุโรปที่ทำตามแบบวิหารพาร์เธนอนของ

กรีกโบราณ มีความสูงเท่ากับ $1/4$ ของฐานจั่ว (นฤท ชมภูณี, 2530: 38)

2.7 เสาลอย

จะเห็นได้ว่าสภาพดิน ฟ้า อากาศในทุก ๆ ภาคของประเทศไทยจะมีน้ำท่วมถึงทุกปี ในภาคเหนือและอีสานจะเกิดภัยน้ำท่วมจากฝนตก ส่วนภาคกลางจะเป็นน้ำเหนือไหลบ่าลงมา รวมทั้งน้ำทะเลขึ้นหนุนในราวเดือนพฤศจิกายนและเดือนธันวาคม จากเหตุผลดังกล่าวทำให้อาคารต้องยกพื้นสูงเพื่อหนีน้ำ และมีพื้นที่โปร่งโล่งในส่วนของชั้นล่าง จึงเกิดลักษณะของเสาลอยขึ้น และทำให้เรือนไทยมีลักษณะรูปร่างเฉพาะก็คือใต้ถุนโล่ง

- เสากลม

จากงานวิจัยของนักวิชาการ ฤทัย ใจจงรัก (2539: 167) กล่าวว่า เสาเรือนจะเป็นไม้ท่อนกลมยาวตลอดลำต้น เกิดจากการยกใต้ถุนสูง และการใช้วัสดุไม้ที่มีอยู่ในอดีต

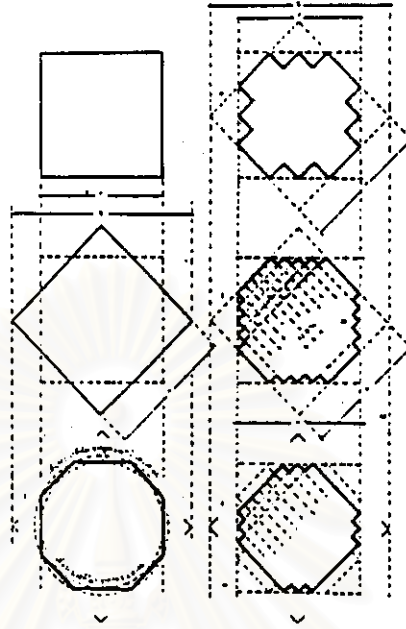
- เสาสี่เหลี่ยมย่อมุม

เป็นลักษณะการเลียนแบบการย่อมุมไม้สิบสองแบบไทย ที่มีอยู่ในสถาปัตยกรรมไทย ในอดีตก็คือ พระเจดีย์เหลี่ยมย่อมุมไม้ ที่มีลักษณะไทยเด่นชัดอีกองค์ประกอบหนึ่ง

โชติ กัลยาณมิตร (2539: 47) ได้กล่าวไว้ว่า พระเจดีย์เหลี่ยมย่อมุมไม้ ชนิดย่อมุมไม้สิบสอง หรือย่อมุมไม้อยี่สิบหรือยี่สิบจำนวนอื่น ๆ เท่าใดก็ตาม จะมีลักษณะการประดับยอดที่ควรสังเกตคือการใช้เถาบัวกลุ่มจำนวน 5 7 9 และ 11 ประดับเป็นส่วนใหญ่ และมีฐานประกอบด้วยชุดฐานสิงห์ 3 ชั้น

น. ณ ปากน้ำ (2522: 446) ได้กล่าวถึงเสาสี่เหลี่ยมย่อมุมไว้ในพจนานุกรมศิลป์ว่า เสาย่อมุม คือ เสาสี่เหลี่ยม ย่อมุมทุกมุม ถ้าย่อมุมละ ๓ ก็เรียกว่า ย่อมุมไม้สามสิบสอง ถ้าย่อมุมละ ๕ ก็เรียกว่า ย่อมุมไม้ยี่สิบ ดังนั้น เป็นต้น

ตามพจนานุกรมสถาปัตยกรรมไทย โชติ กัลยาณมิตร ได้กล่าวถึงเสาย่อมุมไม้ เป็นเสาก่ออิฐฉาบปูนที่แต่งลบมุมคมของรูปเสาสี่เหลี่ยมออกเป็นมุมเล็กแทรกเพิ่มเป็น 2 หรือ 3 มุม ถ้าแทรกเพิ่ม 2 มุม เรียกว่าเสาย่อมุมไม้แปด และถ้าแทรกเพิ่ม 3 มุมก็เรียกว่าเสาย่อมุมไม้สิบสอง การย่อมุมไม้ได้ถูกนำมาใช้เป็นองค์ประกอบในการออกแบบอาคาร ไม่ว่าจะ เป็นมุมของอาคารหรือเสาของอาคาร รวมทั้งมีการนำไปใช้เป็นลักษณะของลายพื้น

รูปที่ 2.7 แสดงลักษณะการขอมุมไม้ต่าง ๆ (โชติ กัลยาณมิตร, 2539: 48)

2.8 พื้นที่ว่างเชื่อมภายนอก

พื้นที่ว่างเชื่อมภายนอกอาคารเช่น ชาน ระเบียง (พาโล) และลานโล่ง เป็นลักษณะที่ว่างที่มีการเคลื่อนไหวต่อเนื่องกันโดยตลอด ซึ่งเป็นลักษณะไทยที่มีความเด่นชัด ดังนี้

- ชาน

ชานหรือที่นอกชาน เป็นที่ว่างภายนอกและเป็นตัวเชื่อมอาคารหลายอาคารเข้าด้วยกัน ดังที่ นิจ หิญชีระนันท์ (2539: 117) ได้กล่าวไว้ว่า ชานเป็นที่ที่มีแสงแดด กับมีแสงเดือนในเวลาค่ำคืน ที่นอกชาน ฉ พื้นที่ซึ่งยกหนีขึ้นมาจากพื้นดินนั้น มีหน้าที่ทดแทนพื้นดินที่มักจะเฉอะแฉะหรือหายไปอยู่ได้น้ำ และมีหน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ เป็นตัวเชื่อมเรือนหลาย ๆ หลังเข้าด้วยกัน รวมทั้งที่เพิ่มขึ้นใหม่ในการขยายครอบครัวด้วย

โชติ กัลยาณมิตร (2539: 120) ได้กล่าวไว้เช่นกันว่า เพราะการที่เรือนไทยไม่มีรั้วรอบขอบชิดและพื้นที่ดินยังถูกน้ำท่วมถึงในฤดูกาล เรือนไทยจึงมีลักษณะเฉพาะ กล่าวคือ มีชานเรือนเพื่อสนองความต้องการพื้นที่กลางแจ้งในฤดูที่น้ำท่วมถึง ใช้สำหรับเป็นที่ตากของและบางบ้านก็ได้อาศัยชานหน้าเรือนนั้นเป็นสวนดอกไม้และไม้ผลขนาดเล็กไปด้วย เรือนตามริมแม่น้ำลำคลองได้แสดงลักษณะการใช้สอยชานเช่นนี้ชัดเจน

ชานมีความหมายในลักษณะเดียวกันกับชานเล่นว่า ชานเล่น คือ ชานที่เล่น ผ่านกลุ่มเรือนที่หันหน้าเข้าชนกัน บางแห่งนี้มีที่กว้างขวางมาก เป็นที่วางกระถางต้นไม้และปลูก หอกกลางอยู่ตรงกลางได้ ดังเช่น กฎสงฆ์ซึ่งตบแต่งกระถางต้นไม้ไว้สวยงาม บางทีก็เจาะรูกลางนอกชาน ใ้ต้นไม้ขึ้นมาทำความร่มปกคลุมบริเวณชาน คล้ายระบบคอร์คของจีน (น. ๗ ปากน้ำ, 2522: 100)

- ระเบียง (พาลี)

นิจ หิณฺฐิระนันท์ (2539: 117) ได้กล่าวไว้ว่า ระเบียง (พาลี) ใช้เป็นที่นั่งเล่น นอนเล่น และใช้เป็นที่รับแขกในกรณีที่ไม่มีหอกวางไว้สำหรับผู้มาเยือน การที่ระเบียงเป็นที่มืดแสงสว่าง แต่ไม่ถึงถูกแดด จึงนับว่าเป็นการเหมาะสม

น. ๗ ปากน้ำ (2522: 288) พาลี เป็นส่วนที่ยื่นออกมาจากชายคา และมีเสารับ เป็นเสานางเรียงตลอดมีชานสำหรับนั่งเล่นเป็นห้องโถงไม่มีฝา

3. องค์ประกอบรอง

3.1 ผนัง

ตามพจนานุกรมสถาปัตยกรรมไทย โชติ กัลยาณมิตร (2539: 183) ได้ให้ความหมายของผนังไว้ว่า ผนังเป็นเครื่องกั้นแบ่งเขตระหว่างภายนอกกับภายในอาคาร หรือแบ่งส่วนอาคารทำด้วยอิฐ หรือหินเป็นแผงทึบ ม.ร.ว. แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี (2534: 137) ฝาผนังเรือนไม้ของผู้มีฐานะปานกลางในสมัย รัชกาลที่ 6 จะเป็นฝาไม้ตีทางนอน

3.2 ลักษณะการเจาะช่อง

- บานกระทุ้ง

การทำหน้าต่างกระทุ้งบานกระทุ้ง เพื่อให้มีประโยชน์ใช้สอยตามวิถีของคนยุค ปัจจุบัน นับว่าเป็นการรักษาเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมไทยไว้ระดับหนึ่ง (นุกูล ชมภูนิจ, 2530: 11)

- บานเปิด

ลักษณะการเจาะช่องเปิดที่มีลักษณะของบานเปิดนั้น มาจากไหนยังสงสัยกันอยู่ ถ้าจะให้เดาสำหรับหน้าต่างที่เหลี่ยมเกือบจัตุรัสนั้น น่าจะเริ่มที่ภาคกลางได้เค้ามาจากทางเขมร เพราะชอบใช้ช่างบัญชีรมาก่อนไทย ลักษณะและขนาดของหน้าต่างจะขึ้นอยู่กับสภาพดิน ฟ้า อากาศ ในแต่ละภาคของประเทศ และลักษณะหน้าต่างในภาคกลางพบว่า ลักษณะหน้าต่างของเรือนไทยแต่ละช่องมีบานสอง บาน เปิดเข้าข้างใน (นิช หิณฺฐิระนันท์, 2539: 115) สำหรับเรือนไทยมุสลิมในทางภาคใต้ จะมีหน้าต่าง

ที่มีลักษณะเช่นเดียวกับประตู เพราะมีความสูงจรดพื้น มีบานเปิดทั้งสองบาน (เขต รัตนจรณะ และ คณะ, 2537: 22)

- บานเพ็ชรม

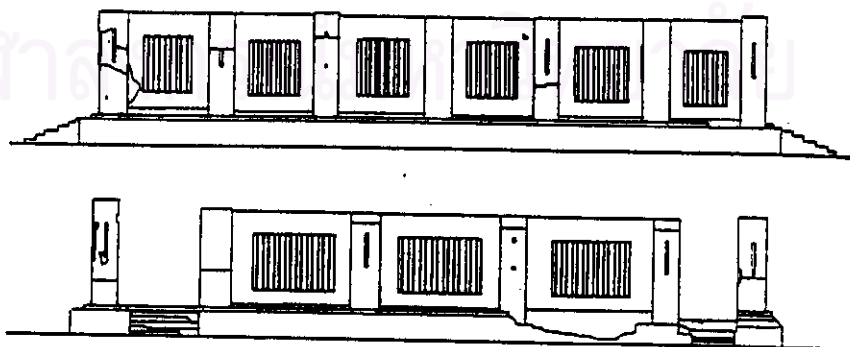
เป็นบานฝาพับติดต่อกันหลายบาน สามารถเปิดได้หมดตลอดห้อง ฝาเรือนส่วนใหญ่ทำด้วยไม้สัก ฝาเรือนไทยนับว่าเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของสถาปัตยกรรมไทย เพราะมีรูปแบบและลักษณะที่เป็นของไทยโดยแท้ ม.ร.ว. แฉ่งน้อย สักคีศรี (2537: 137) ได้อภิธานศัพท์สถาปัตยกรรมบานเพ็ชรม คือ ฝาไม้ที่ทำเป็นบาน ๆ เวลาปิดบานเหล่านี้สามารถพับแนบกันได้

3.3 สัตว์ส่วนและการจัดช่องเปิด

- แบบกระฉอกปิดตายแคบสูง

สัตว์ส่วนและการจัดช่องเปิดที่มีลักษณะแบบแคบสูง หรือแบบแคบตามแนวตั้งมีความกว้างไม่เกินหนึ่งแผ่นอิฐก่อ พบเห็นได้จากลักษณะหน้าต่าง ช่องลมของอาคารโบสถ์ และวิหาร หน้าต่างช่องลมเป็นระบบหน้าต่างของสถาปัตยกรรมไทยโบราณ นิยมในสุโขทัย อุทอง และอยุธยา ตอนต้น (น. ณ ปากน้ำ, 2522: 456)

ในงานสถาปัตยกรรมสุโขทัย วิหารที่มีผนังจะมีการเจาะช่องแสงสว่างเป็นลักษณะช่องสี่เหลี่ยมยาวทางตั้งหลายช่องในหนึ่งห้องเสา ทั้งด้านข้าง และด้านสกัดหรือด้านหุ้มกลอง ช่องแสงนี้จะเป็นส่วนที่ช่วยกระจายแสงเข้าสู่ภายในอาคาร ซึ่งให้แสงสว่างที่นุ่มนวลกว่าการเจาะช่องเป็นช่องหน้าต่างขนาดใหญ่ และพบว่าไม่มีการเจาะช่องเป็นช่องหน้าต่าง รวมทั้งการทำเป็นซุ้มประตูหน้าต่างด้วย จากลักษณะดังกล่าวนี้ ซึ่งช่องแสงแคบ ๆ มีความถี่กระชั้นมาก ทำให้ระนาบผนังมีความต่อเนื่องมากกว่าการเจาะช่องเป็นหน้าต่างประดับด้วยซุ้มขนาดใหญ่ (ทรงยศ วีระทวีมาศ, 2539: 101)

รูปที่ 2.8 สัตว์ส่วนและการจัดช่องเปิดของวัดพระนอน (ทรงยศ วีระทวีมาศ, 2539: 66)

3.4 รวาระเบียง (ลูกทรงระเบียง)

- แบบลูกทรงแนวตั้ง

เป็นลักษณะของรวาระเบียงกันคกที่มีลูกทรงแบบแนวตั้งตามความหมายว่า ลูกตั้ง คือ ไม้ที่ตั้งเรียงกันเป็นลูกทรงหรือซี่ทรง หรือหมายถึง ส่วนของบันได ซึ่งเปิดตามแนวตั้ง ระหว่างลูกนอนของบันได " บังขึ้น " กัว่า (ม.ร.ว. แฉ่งน้อย สักคีศรี, 2537: 142)

3.5 ลักษณะลายพื้น

- ลายข้อมุม

ลักษณะลายข้อมุมของพื้นเป็นการเลียนแบบการข้อมุมไม้สิบสองแบบไทย ที่มีอยู่ในสถาปัตยกรรมไทยในอดีตก็คือ พระเจดีย์เหลี่ยมข้อมุมไม้ ดังคำกล่าวที่ว่า พระเจดีย์เหลี่ยมข้อมุมไม้ ชนิดข้อมุมไม้สิบสอง หรือข้อมุมไม้อีสิบหรือข้อมุมจำนวนอื่น ๆ เท่าใดก็ตาม จะมีลักษณะการประดับยอดที่ควรสังเกต คือการใช้เกาบัวกลุ่มจำนวน 5 7 9 และ 11 ประดับเป็นส่วนใหญ่ และมีฐานประกอบด้วยชุดฐานสิงห์ 3 ชั้น (โชติ กัลยาณมิตร, 2539: 47)

3.6 วัสดุพื้น

- กระเบื้องดินเผา

ม.ร.ว. แฉ่งน้อย สักคีศรี (2537: 129) ได้อภิธานศัพท์สถาปัตยกรรม กระเบื้องหน้าวัวเป็นกระเบื้องสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดใหญ่ใช้ปูพื้น ส่วนมากทำด้วยดินเผา

- ไม้กระดาน

ไม้กระดานเป็นวัสดุปูพื้นที่หาได้ง่าย และพบเห็นได้จากเรือนไทยทั้งหลังแบบในอดีต สมใจ นิ่มเล็ก (2531: 112) พื้นเรือนไทยมีสองชนิดคือ พื้นปูตามยาวของตัวเรือน กับพื้นที่ปูขวางกับตัวเรือน พื้นปูตามยาวจะพบมากกว่าปูตามขวาง เนื่องจากไม้สักในสมัยก่อนหาได้ง่าย

4. องค์ประกอบย่อย

4.1 กาแล

กาแลเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของเรือนกาแล ซึ่งเป็นเรือนพื้นถิ่นล้านนาและเป็นเรือนที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของบ้านพักอาศัยแบบล้านนาอย่างชัดเจน ทำให้เรือนกาแลแตกต่างจากเรือนไทยในภาคอื่น ๆ ในประเทศไทย ดังที่เฉลียว ปิยะชน (2538: 62-66) ได้ศึกษาวิจัยเรือนกาแลได้กล่าวไว้ว่า เรือนกาแลเป็นสัญลักษณ์ของวิวัฒนาการของชนในล้านนา

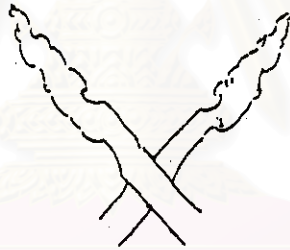
กาแลคือ ไม้แบนเหลี่ยมและสลักทวดยายเป็นส่วนที่ต่อจากปลายบนของปิ่นลมหรือทาบยึดติดกับปลายขอบบนปิ่นลมเหนือจั่วและอกไก่ ติดในลักษณะไขว้กัน มีขนาดความยาวประมาณ 70-100 ซม. ขนาดหนาประมาณ 2-3 ซม. และกว้างประมาณ 15-20 ซม.

วิวัฒน์ เตมียพันธ์ (2539: 55) ได้กล่าวไว้ว่า กาแลคือ ลักษณะของไม้ปิ่นลมหลังคา ส่วนปลายยอดที่ไขว้กัน ในขณะที่เดียวกัน ศิริชัย นฤมิตรเวชการ (2539: 45) ได้กล่าวไว้ว่า กาแลแม้จะไม่ใช่ลักษณะเฉพาะของเรือนภาคเหนือ แต่ก็มีมากและมีการพัฒนารูปแบบและความประณีตเป็นพิเศษ

ลักษณะของกาแลสามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภทดังต่อไปนี้

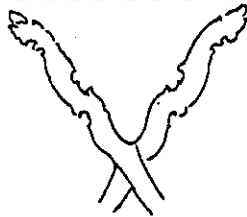
รูปทรง แบ่งออกเป็น 3 ประเภทตามลักษณะการอ่อนโค้งของตัวกาแล ดังนี้

- ทรงตรง มีลักษณะตรงต่อเนื่องเป็นแนวเดียวกับส่วนอื่นของปิ่นลมไม่มีลักษณะอ่อนโค้งที่เห็นชัด เป็นการช่วยนำสายตาให้มองเห็นหลังคาสูงแหลมขึ้น รูปทรงนี้พบมากที่สุด

รูปที่ 2.9 กาแลทรงตรง (เฉลียว ปิยะชน, 2538: 62)

- ทรงอ่อนโค้งคล้ายเขาควาง มีลักษณะสำคัญคือ ส่วนโคนของกาแลจะโค้งออกเล็กน้อยทั้งสองข้างและวกเข้าไปเล็กน้อย โดยปลายบนกลับโค้งออกด้านนอกอีก

รูปที่ 2.10 กาแลทรงอ่อนโค้งคล้ายเขาควาง (เฉลียว ปิยะชน, 2538: 62)

รูปทรงกาแลทั้ง 2 ประเภท พบว่า กาแลจะเป็นไม้แผ่นเดียวกับไม้ป็นลมหรือหากมีการต่อก็จะต่อให้ดูเป็นไม้แผ่นเดียวกัน

- **ทรงคล้ายกาละบาด** มีความยาวน้อยกว่าสองชนิดแรก ปลายส่วนบนมีลักษณะของเศียรนาค ผงาดหน้าเข้าหากัน ส่วนปลายล่างมนกลมมักมีการฉลุโปร่ง กาแลชนิดนี้เป็นชนิดที่นำมาทาบติดป็นลมเสมอ

รูปที่ 2.11 กาแลทรงคล้ายกาละบาด (เจดีย์ว ปิยะชน, 2538: 62)

ลวดลายแกะสลัก ลักษณะลวดลายของกาแลแบ่งออกเป็น 3 ชนิด ดังนี้

- **ลายกนกสามตัว** ลวดลายเริ่มที่โคนของกาแล ประกอบด้วย โคนช่อกนกซึ่งมีกาบหุ้มกันซ้อนกันหลาย ๆ ชั้นคล้ายกันของไม้เถาที่หุดออกมาตามธรรมชาติ จากนั้นก้านกนกก็แตกออกเป็นช่อตามระบบกนกสามตัว ซึ่งสลับหัวกันคนละข้างจนถึงยอดกนกหรือยอดกาแล กาบก้านก็ประดับโค้งและเรียวแหลมสุดที่ยอด

รูปที่ 2.12 ลายกนกสามตัว (เจดีย์ว ปิยะชน, 2538: 64)

- ลายเถาไม้หรือลายเครือเถา มีลักษณะคล้ายเถาไม้หรือช่อ กิ่ง และใบไม้ที่เกาะกัน เป็นช่อปลายขมวด ลายเริ่มที่โคนกาแลเหมือนกัน ประกอบด้วยก้านและกาบหุ้มก้าน ส่วนนอกของกาบเมื่อใกล้ยอดจะกลายเป็นใบ กาแลชนิดนี้มีทั้งที่แกะสลักและฉลุโปร่งกับไม้ฉลุ โดยทั่วไปลายดูเรียบง่าย เข้ากับลักษณะศิลปพื้นบ้าน

รูปที่ 2.13 ลายเถาไม้หรือลายเครือเถา (เจดีย์ว ปิยะชน, 2538: 64)

- ลายเมฆไหล ลักษณะลายชนิดนี้เป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น ประกอบด้วยก้านลายที่ขดหยักเหมือนไหลไปมา และตัวควักกลับอย่างเฉียบพลัน ตรงบริเวณที่ตัวควักกลับจะเป็นหัวขมวดม้วนกลม ได้ลักษณะหัวขมวด แต่แตกก้านออกเป็นสองก้าน ซึ่งวิ่งแยกจากกันคนละทิศ

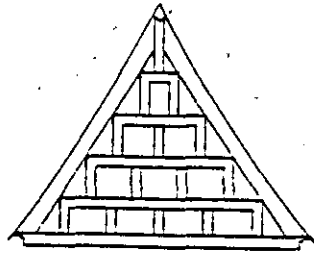

รูปที่ 2.14 ลายเมฆไหล (เจดีย์ว ปิยะชน, 2538: 64)

4.2 ลายหน้าจั่ว

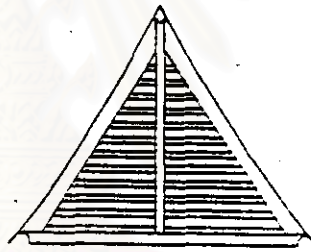
ฤทัย โจจงรัก (2539: 179,183) หน้าจั่วเป็นแผงไม้รูปสามเหลี่ยม สร้างขึ้นจากองค์ประกอบของชิ้นไม้ในลักษณะต่าง ๆ ไร้ประโยชน์เพื่อประกบปิดตรงส่วนที่เป็นโพรงของหลังคาทางด้านสกัด หรือด้านซีกของเรือน เพื่อป้องกันลม แดด และฝน มีหลายลักษณะดังนี้

1. จั่วลูกฟัก หรือจั่วพรหมพักตร์ แบ่งหน้าจั่วโดยมีแนวนอนและแนวตั้งสลับกัน คล้ายฝาปะกน แต่ขนาดใหญ่กว่า และขยายส่วนไปตามแนวนอน

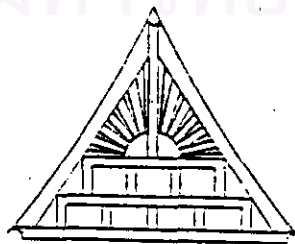
รูปที่ 2.15 จั่วถูกฟักหรือจั่วพรมหัทธกร (ฤทธิย โจจงรัก, 2539: 183)

2. จั่วใบปรีอ จั่วชนิดนี้มีตัวแฉงประกอบด้วยแผ่นไม้ขนาดเล็กเรียงซ้อนทางแนวนอน นิยมใช้กันกับเรือนนอน และเรือนครัวไฟ ถ้าเป็นเรือนครัวไฟส่วนบนมักเว้นช่องให้อากาศถ่ายเทได้

รูปที่ 2.16 จั่วใบปรีอ (ฤทธิย โจจงรัก, 2539: 183)

3. จั่วรูปพระอาทิตย์ มีรูปลักษณะคล้ายพระอาทิตย์ครึ่งดวงโผล่พ้นขอบฟ้ามีรัศมีเส้นรัศมีพระอาทิตย์ทำด้วยไม้แบนตีเว้นช่องให้อากาศถ่ายเทได้หลังคาถ่ายเทได้ นิยมใช้กับจั่วเรือนครัวไฟ

รูปที่ 2.17 จั่วรูปพระอาทิตย์ (ฤทธิย โจจงรัก, 2539: 183)

4.3 ค้ำยัน

- มีค้ำยัน

ดินฟ้าอากาศในประเทศไทยมีสภาพดิน ฟ้า อากาศ ที่ผันตกชุก และแสงแดดจัด ดังนั้น จึงมีความจำเป็นต้องต่อเติมกันสาดให้ยื่นยาวออกไปจากตัวเรือน เพื่อป้องกันฝนสาดและแสงแดดส่อง กันสาดที่ยื่นออกไปจึงต้องมีไม้ค้ำยันหรือเสานางเรียงมารองรับ ดังความหมายที่ได้กล่าวไว้ว่า ไม้ค้ำยัน คือ ไม้ค้ำยันรับชายคาด้านข้างมอบบ้านหรือ ภูมิฐานเป็นอุโบสถวิหารเรียกว่า ทวย (น. ณ ปากน้ำ, 2522: 340)

5. การจัดภูมิทัศน์

5.1 ความสัมพันธ์ระหว่างน้ำกับอาคาร

ตั้งแต่ในอดีตกาลจะเห็นได้ว่าวิถีการดำเนินชีวิตของคนในอดีตส่วนใหญ่จะผูกพันอยู่กับน้ำ การมีอาชีพการทำประมง การเกษตร จึงมีการสร้างอาคารบ้านเรือนที่อยู่ใกล้กับน้ำ ซึ่งเป็นส่วนที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตของความเป็นอยู่แบบไทย ๆ ได้ดี ดังนี้

- น้ำอยู่ชิดอาคาร

น้ำมีความผูกพันกับความเป็นอยู่ของคนไทยในอดีต มาเป็นเวลานานแล้ว เนื่องจากสังคมไทยในอดีตมีอาชีพในการเพาะปลูก เช่น ทำสวน ทำนา เลี้ยงสัตว์ และการคมนาคมทางน้ำ ดังนั้น การตั้งบ้านเรือนของไทยในอดีต จึงตั้งอยู่ริมแม่น้ำ ลำคลอง (ฤทัย ใจจงรัก, 2518: 5)

จากการสัมภาษณ์สถาปนิกแกนนำ สันติ จรรย์แสง กรรมการผู้จัดการแห่งบริษัทสถาปนิก สริน จำกัด, 14 พฤษภาคม 2539. เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างน้ำกับอาคาร สถาปนิกแกนนำ สันติ จรรย์แสง ได้กล่าวไว้ว่า “ต้องย้อนไปพูดถึงสังคมตั้งแต่ดั้งเดิมเลยว่า สังคมไทยเป็นสังคมเกษตร มีความเรียบง่าย การตั้งถิ่นฐานตั้งกันที่ไหน น้ำเป็นสิ่งสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร ฉะนั้นลักษณะของอาคารก็ต้องอยู่ใกล้น้ำและอยู่กับชื่อน้ำ ก็ต้องมีการยกพื้นหนีน้ำ เมื่อน้ำตาก็สามารถใช้ประโยชน์จากได้ถูกได้ ” จากคำกล่าวนี้จะเห็นได้ว่า น้ำมีความสัมพันธ์กับสังคมคนไทยเป็นเวลามาช้านานแล้ว เป็นการสะท้อนถึงความเป็นอยู่ของคนไทยในอดีต เห็นได้จากลักษณะการวางผังและผังพื้นเรือนไทยทั่วไป ไม่คำนึงถึงทิศทางลมเท่าใดนัก หากแต่นิยมวางเรือนไปตามสภาพท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อม เช่น อยู่ริมแม่น้ำหรือลำคลอง

ไชแสง สุชะวัฒนะ (2535: 135) ได้กล่าวถึงสถาปัตยกรรมริมน้ำไว้ว่า สถาปัตยกรรมมีความพยายามที่จะได้ใกล้ชิดคลองเป็นอย่างยิ่ง แต่ปัจจุบันไม่มีสภาพอย่างนี้แล้ว เพราะ

เราเดินบนถนนจึงหันหลังให้คลอง นั่งเรือผ่านคลองในกรุงเทพ ฯ เราจึงเห็นเพียงทัศนียภาพตาไปหมด และยังได้กล่าวต่อไปอีกว่างานสถาปัตยกรรมริมคลองอาจแบ่งได้เป็น 3 ประการด้วยกันดังนี้

1. บ้านพักอาศัยของสามัญชน โดยมากจะตั้งอยู่ริมคลองเพราะเป็นทางสัญจร เป็นทางที่จะเอาน้ำไปใช้ ดังนั้น บ้านพักอาศัยโครอูริมคลองคนนั้นได้เปรียบ โครอูลิกเข้าไปก็ต้องขุดลำประโคนเข้าไปอีก กลายเป็นคลองซอยเข้าไป
2. วัด วา อาราม การสร้างวัดหลักที่สำคัญคือ จะต้องหันหน้าสู่คลองเสมอ เพราะการสร้างวัดถือกันว่าจะต้องทำให้ดีที่สุด ไม่ว่าจะเป็นวัดใดในการก่อสร้าง แม้กระทั่งทำเลที่ตั้งที่จะอุทิศให้เป็นที่ธรรมิสงฆ์ ดังนั้น วัด วา อาราม ส่วนมากมักจะอยู่ริมคลอง ที่อยู่ลิกเข้าไปก็มีแต่ไม่ใช่ลักษณะของวัดภาคกลางตอนล่าง
3. วัด และพระราชวัง ต้องอยู่ติดชายน้ำ จะอยู่ตรงที่อื่น ๆ ไม่ค่อยดี ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมา ก็จะมีอยู่ริมชายน้ำ

- เสาอาคารจุ่มน้ำ

เป็นรูปลักษณะของเรือนไทยที่เกิดจากการยกได้สูง และทำให้เกิดเสาลอยขึ้นด้วยเหตุผลด้านภยธรรมชาติจากน้ำท่วมในยามน้ำหลาก ทำให้เสาเรือนจุ่มอยู่ในน้ำตลอดเดือน ซึ่งเป็นวิถีในการดำเนินชีวิตของคนไทยในอดีต ในปัจจุบันสถาปนิกหลาย ๆ ท่านได้นำรูปลักษณะดังกล่าวมาสะท้อนถึงลักษณะไทย

รูปที่ 2.18 ลักษณะของเสาเรือนไทยที่จุ่มน้ำ (ฤทธิย ใจจงรัก, 2539: 78)

5.2 สระบัว

- อาคารมีสระบัว

ในปัจจุบันสถาปนิกและเจ้าของอาคารส่วนหนึ่ง มักจะมีการนำสระบัวมาเป็นส่วนประกอบของอาคาร ไม่ว่าจะอยู่ภายในอาคารหรือภายนอกอาคารก็ตาม เพื่อเป็นการสร้างบรรยากาศที่ให้ความรู้สึกมีลักษณะไทย ๆ ได้ เนื่องจากสังคมไทยในอดีตเรื่อยมาจนถึงทุกวันนี้ คนไทยจะยังคงมีความผูกพันอยู่กับขนบธรรมเนียมประเพณี การไหว้พระด้วยรูปเทียน และดอกบัวหรือการนำอ่างบัวมาประดับอาคาร นิธิ หิญาธิระนันท์ (2537: 75) ได้มีบทความที่กล่าวถึงสระบัวว่าเป็นลักษณะที่เด่นชัดของเรือนไทยภาคกลางดังนี้ การทำสวนไม้ประดับหรือไม้ประเภทส่งกลิ่นหอม ทำเป็นสวนกระถางไว้บนนอกชาน เพราะไม่สะดวกที่จะทำสวนดังกล่าวบนพื้นดินซึ่งจะถูกน้ำท่วมทุกปี นอกจากนี้ยังมีอ่างบัว เขามอและร้านไม้ล้อมบนนอกชานด้วย

ฤทัย โจจงรัก (2539: 33) ได้กล่าวถึงบัวที่นำมาใช้ในการสร้างบรรยากาศที่เป็นไทย ๆ ว่า บางมุมของชานอาจปลูกต้นไม้ประดับไว้ดูเล่น เช่น บอนชนิดต่าง ๆ ว่าน โกสน ตะโกติดบัวใส่ตุ้ม เป็นต้น

ม.ร.ว. นางน้อย สักดิ์ศรี (2537: 144) อ่างแก้ว คือ อ่างที่สร้างขึ้นเพื่อนำน้ำมาเก็บไว้แล้วไขน้ำแจกจ่ายไปตามบริเวณต่าง ๆ เป็นต้นว่าในพระราชวังหรือในพระอารามหลวง บางครั้งมีการนำพันธุ์ปลาต่าง ๆ มาเลี้ยงในอ่างแก้ว และมีการปลูกบัวประดับอย่างงดงาม

5.3 ศาลา

ศาลา มีชื่อเรียกเป็นอย่างอื่นได้มากมายขึ้นอยู่กับหน้าที่ใช้สอย ฐานานุศักดิ์ และสถานที่ ถ้าอยู่ในบริเวณบ้านเรียกว่า "ศาลา" ซึ่งเป็นส่วนควบของบ้านที่อยู่อาศัย แต่ถ้าอยู่บนนอกชานเรียกว่า "หอนั่ง" ถ้าอยู่ริมน้ำก็เรียกว่า "ศาลาท่าน้ำ" ในพระราชวัง เรียกว่า "พระที่นั่ง" "ทิมคด" และ "เก๋ง" ตัวอย่างเช่น ที่พระราชวังบางปะอิน มีศาลากลางสระที่เรียกว่า "พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์" (นิธิ หิญาธิระนันท์, 2540: 114)

ศาลาเป็นตึกปลูกสร้างที่มีเครื่องมุง ภายในศาลาเป็นโถง ใช้เป็นที่สำหรับพักผ่อนของผู้เดินทาง พบเห็นได้ตามริมทางเดินในหมู่บ้านในอดีต ศาลายังพบเห็นได้ในวัด ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเรียกว่าศาลาวัด และศาลาราย คือ ศาลาโถงที่สร้างขึ้นเป็นหลัง ๆ เรียงกัน ใช้เป็นที่สำหรับพักผ่อน (ม.ร.ว. นางน้อย สักดิ์ศรี, 2537: 142)

5.4 ทางเชื่อมระหว่างอาคาร

- สะพานไม้มีหลังคาคลุม

สะพานไม้มีหลังคาคลุม พบเห็นได้จากทางเดินเชื่อมระหว่างเรือนร้านค้าริมน้ำ
ของไทยในอดีต ซึ่งแต่ละหลังจะมีสะพานไม้มีหลังคาคลุมเป็นตัวเชื่อมระหว่างอาคารตลอดแนว
(ฤทธิย์ ใจจงรัก, 2539: 20)

รูปที่ 2.19 ลักษณะทางเดินเชื่อมของเรือนร้านค้าริมน้ำ (ฤทธิย์ ใจจงรัก, 2539: 21)

ไชแสง สุขะวัฒนะ (2535: 135) ได้กล่าวถึงสถาปัตยกรรมข้ามคลอง คือ สะพานนั่นเอง ในสมัยกรุงศรีอยุธยาที่บันทึกไว้จะมีอยู่ 3 ชนิดด้วยกัน การตกแต่งทางสถาปัตยกรรมก็แตกต่างกันไป ความสำคัญก็ลดหลั่นลงไป ในเกาะกลางกรุงศรีอยุธยาเนื่องจากมีคลองมาก มีสะพานแบ่งได้ 3 ชนิด ดังนี้

1. สะพานไม้ รับน้ำหนักได้ไม่มาก
2. สะพานปูน คือ การก่ออิฐถือปูน
3. สะพานหิน เป็นสะพานที่แข็งแรงที่สุดที่ทำให้ช้างม้าข้าม เพราะมีขบวนพยุหยาตราผ่าน หรือเป็นย่านชาวต่างชาติ

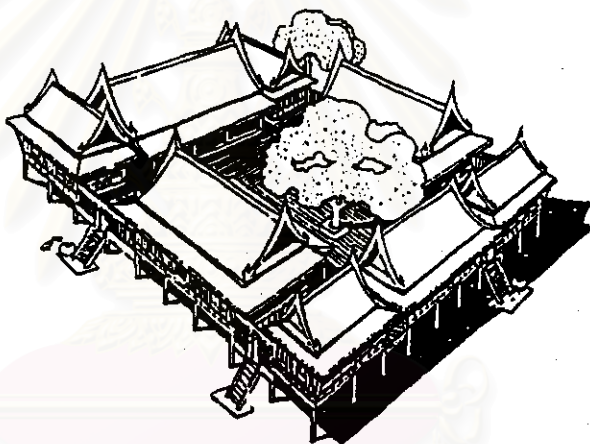
5.5 ความสัมพันธ์ระหว่างต้นไม้กับอาคาร

วิวัฒน์ เตมียพันธ์ (2539: 46) ได้กล่าวไว้ว่า ความสัมพันธ์กันของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ และการสร้างสรรค์ที่อยู่อาศัยของชาวล้านนาว่า เป็นการพึ่งพากันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

เป็นการคิดแปดงธรรมชาติและการอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืน ดังนั้น บ้านเรือน ช่วงบ้าน สวนหลังบ้าน และธรรมชาติแวดล้อม จึงรวมกันเป็น นิเวศวัฒนธรรม

- ดันไม้ที่อยู่กลางลานโล่ง

ดันไม้ที่ปลูกอยู่กลางลานโล่ง จะมีลักษณะคล้ายกับดันไม้ที่ปลูกอยู่บริเวณกลางชานของเรือนหมู่ ในสถาปัตยกรรมไทยในภาคกลาง ดังคำกล่าวที่ว่า เรือนหมู่ หรืออุฎิบางหลังปลูกดันไม้ใหญ่กลางชาน ซึ่งช่วยเสริมปรุงแต่งให้อาคารกับธรรมชาติมีความสัมพันธ์กัน และทำให้บรรยากาศของชานร่มเย็นมากขึ้น พันธุ์ไม้ที่มักนิยมนำมาปลูก ได้แก่ จำปี ขนุน และมะม่วง เป็นต้น บางมุมของชานอาจปลูกดันไม้ประดับไว้ดูเล่น เช่น บอนชนิดต่าง ๆ ว่าน คกสน ตะโกตัด บัวใส่ตุ้ม เป็นต้น (ฤทัย ใจจงรัก, 2539: 33)

รูปที่ 2.20 ดันไม้ที่ปลูกอยู่กลางลานโล่งที่เป็นชาน (ฤทัย ใจจงรัก, 2539: 83)

ลักษณะเรือนหมู่อุฎิบางหลังจะปลูกดันไม้ใหญ่ไว้กลางชาน ช่วยเสริมสร้างให้อาคารกับธรรมชาติมีความสัมพันธ์กัน และทำให้บรรยากาศของชานร่มเย็นมากยิ่งขึ้น สถาปนิก จุลทัศน์ กิติบุตร ได้นำแนวคิดดังกล่าวมาพัฒนาใช้ในการออกแบบอาคารรอยัล การ์เด้น รีสอร์ท จ.หัวหิน โดยการได้ปรับเปลี่ยนชานที่มีเรือนพักโอบล้อมอยู่มาเป็นลักษณะของลานโล่ง และมีการปลูกดันไม้ที่อยู่กลางลานโล่งด้วย จากการสัมภาษณ์สถาปนิก จุลทัศน์ กิติบุตร กรรมการผู้จัดการ บริษัท เชียงใหม่ สถาปนิก คอลเลอเรียทิฟ จำกัด, 7 มิถุนายน 2539. ได้กล่าวไว้ว่า การปรับเปลี่ยนแนวคิดจากชานมาเป็นลานโล่งนี้ ก็เพื่อให้มีความเหมาะสมต่อการใช้งานของประโยชน์ใช้สอยใหม่ที่เป็นสถานตากอากาศ เนื่องจากว่าแขกชาวต่างชาติที่มาพัก ส่วนใหญ่จะมาพบปะพูดคุยในบริเวณโถงโรงแรมมากกว่า ไม่ก็อาบแดดอยู่ที่ริมหาด

- ดันไม้ยูโก้อาคาร

การปลูกต้นไม้วางล้อมตัวอาคาร พืชพันธุ์ไม้ทำหน้าที่เป็นฉนวนป้องกันตัวเรือนให้พ้นจากความร้อน และฝน จัดได้ว่าเป็นลักษณะของงานสถาปัตยกรรมไทย (แสงอรุณ รัตกตสิกร, 2530: 64) โดยทั่วไปเรือนไทยมีการปลูกต้นไม้ใหญ่ไว้หลายชนิดที่ให้ร่มเงา โดยปลูกโดยรอบรวมทั้งบางหลังจะปลูกทะลุชานขึ้นไป ทำให้บรรยากาศบริเวณเรือนไทยมีความร่มรื่น (ฤทัย โจจงรัก, 2539: 38)

ข. ลักษณะเชิงนามธรรม

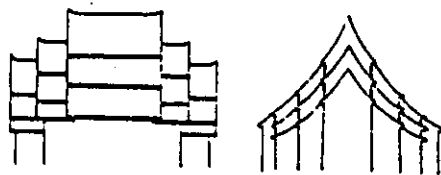
1. ความเบาและลอยตัว

1.1 ความรู้สึกเบาและลอยตัวที่เกิดจากหลังคา

- การลดชั้นของหลังคา

การสร้างความเบาด้วยวิธีการลดชั้นของหลังคาในสถาปัตยกรรมไทย เพื่อเป็นการลดขนาดของหลังคาที่มีขนาดใหญ่ และมีส่วนเสริมสร้างให้เกิดความรู้สึกที่มีความเบาและลอยตัวได้พบเห็นได้จากอาคารทางศาสนา เช่น โบสถ์ วัด และวิหาร นีโอ หิญชีระนันท์ (2537: 26) ได้กล่าวถึงการสร้างสรรค์ความเบา โดยวิธีการแตกปริมาตรในการลดชั้นของหลังคาไว้ว่า แดกหลังคาโบสถ์หรือวิหารออกเป็น 3 ส่วน ให้หลังคาประธานที่มีขนาดใหญ่อยู่ตรงกลาง และมีหลังคามุขอยู่ที่ส่วนหน้าและส่วนหลังของโบสถ์หรือวิหาร โดยลดหลังคามุขทั้งขนาดและระดับลงให้ต่ำกว่าหลังคาประธาน นับเป็นวิธีหนึ่งในการสร้างความเบาให้แก่ตัวอาคาร

โชติ กัลยาณมิตร (2539: 59) ได้กล่าวถึงการสร้างสรรค์ความเบา โดยวิธีการแตกปริมาตรในการลดชั้นของหลังคาไว้เช่นเดียวกันว่า วิธีการลดมุขของหลังคาที่อยู่ส่วนหน้า และหลังของโบสถ์และวิหาร ซึ่งทำให้หลังคาลดต่ำกว่าหลังคาใหญ่ทั่ว ๆ ไป ก็ยังเป็นส่วนเสริมให้เกิดความรู้สึกเบาเพิ่มขึ้น

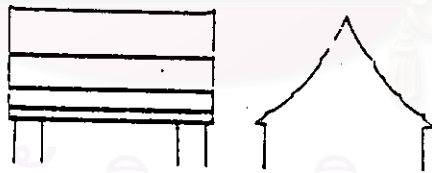

รูปที่ 2.21 ลักษณะการลดชั้นของหลังคา (โชติ กัลยาณมิตร, 2539: 59)

- การซ้อนชั้นของหลังคา

ลักษณะการซ้อนชั้นของหลังคา อาจกล่าวได้ว่า เป็นวิธีการหนึ่งที่ช่วยลดขนาดของหลังคาที่มีขนาดใหญ่ให้เล็กลงลงมาอย่างเช่น โบสถ์ วัด และวิหาร ซึ่งมีส่วนเสริมสร้างให้เกิดความเบาของหลังคาดังที่ นิจ วิทยุชเรนนันท์ (2537: 26) ได้กล่าวถึงลักษณะการซ้อนชั้นของหลังคา โบสถ์หรือวิหารไว้ว่า แดกหลังคาด้านข้างออกเป็นหลายชั้นย่อย ๆ โดยจัดความถี่ของชั้นซ้อนให้ขนานถึงที่ส่วนล่างของหลังคา แล้วเพิ่มความห่างชั้นในชั้นซ้อนถัด ๆ ขึ้นไปเป็นลำดับจนถึงหลังคายอดสุด

โชติ กัลยาณมิตร (2539: 59) ได้กล่าวถึงลักษณะการซ้อนชั้นของหลังคาโบสถ์หรือวิหารไว้เช่นเดียวกันว่า สำหรับอาคารที่มีความใหญ่เช่นนี้ช่างสามารถแบ่งชั้นซ้อนหลังคา เพื่อช่วยลดความรู้สึกหนักได้ อาคารขนาดเช่นนี้หากทำหลังคาคลุมเพียงลาดเดียวโดยไม่มีชั้นซ้อนมาช่วยแบ่งแล้วอาคารนั้นจะดูหนักตามขนาดของปริมาตรอาคารที่ปรากฏจริง และยังกล่าวอีกว่า เมื่อได้สังเกตเห็นวิธีสร้างชั้นซ้อนของหลังคา และวิธีวัดปลายเส้นโค้งให้ยกขึ้นสู่เบื้องสูง และนอกจากนี้วิธีการแบ่งชั้นซ้อนของหลังคายังทำให้เรามองเห็นการจัดความถี่ของชั้นซ้อนอย่างมีความจงใจกระทำ เช่น สร้างเส้นขนานถี่ในตอนส่วนล่างของหลังคา เมื่อดูเส้นขนานถี่ของชั้นซ้อนหลังคาจากด้านข้างของอาคารนั้น จะเห็นว่ามีความห่างเพิ่มขึ้นในตอนบน และจะมีระยะที่ห่างมากในส่วนที่เป็นหลังคาคลุมโถงกลางของโบสถ์วิหาร การมองเห็นเส้นขนานของชั้นซ้อนหลังคาที่ถี่ในส่วนล่างและค่อย ๆ คลายลงเมื่อซ้อนห่างขึ้นไปตอนบน

รูปที่ 2.22 ลักษณะการซ้อนชั้นของหลังคา (โชติ กัลยาณมิตร, 2539: 59)

1.2 ความรู้สึกเบาและลอยตัวที่เกิดจากการใช้เสาถอย

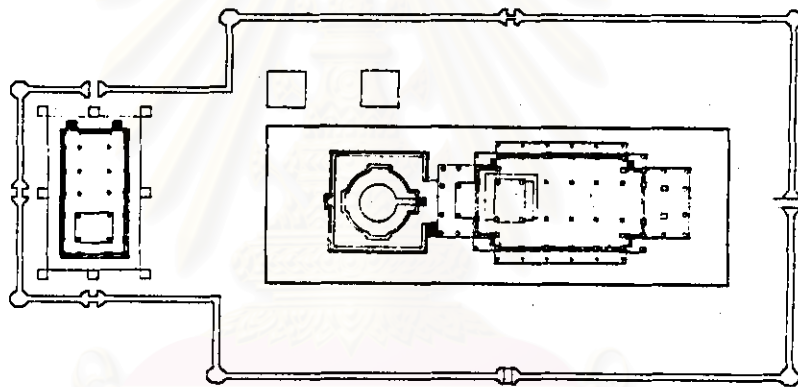
- การใช้เสาถอยแบบศาลา

ความรู้สึกเบาและลอยตัวที่เกิดจากการใช้เสาถอยแบบศาลา เป็นลักษณะที่เกิดจากการยกได้จุดสูงพื้นสรีระของเรือนไทย สายตาสามารถมองไกลผ่านได้จนเรือนไปยังรั้วอีกด้านหนึ่ง ทำให้มีระยะทางการมองเห็นที่ไม่ถูกตัวเรือนบัง นอกจากนี้ในความรู้สึกของสายตา เสมือนอาคารเบา ลอย เกิดความโปร่งตาขึ้น (ฤทัย ใจจงรัก, 2539: 242) ทั้งนี้ ความรู้สึกเบาและลอยตัวของอาคารที่เกิดขึ้น

มีความสอดคล้องกับความเชื่อในพุทธปรัชญาที่เกี่ยวกับสมาธิ (ความสงบนิ่ง) ความเบา และลอยตัว (โชติ กัลยาณมิตร, 2539: 22)

- การใช้เสาดอชแบบร่นผนังเข้าไป

จากการสัมภาษณ์สถาปนิก อนุชา ตั้งศรีวิริยะกุล บริษัท สำนักงานไฟร์เอต จำกัด, 3 พฤษภาคม 2539. ได้กล่าวถึงลักษณะการใช้เสาดอชแบบร่นผนังเข้าไปว่า การใช้เสาดอชโดยร่นผนังเข้าไป เป็นการใช้ที่ว่างโดยรอบของอาคารโบสถ์ วิหาร หรือรอบวัตถุภายในอาคารที่มีมาแต่โบราณ ตัวอย่างเช่น การตั้งพระพุทธรูปในพระอุโบสถมักไม่นิยมชิดผนัง โดยหลังคามีที่ว่างเหลือไว้บ้างเล็กน้อย (ประมาณ 2 ศอก - 4 ศอก) หรือแม้การจัดตั้งเครื่องเรือนบางอย่าง เช่น ตั้ง กิ๋นยมตั้งไว้ตรงกลาง โดยมีที่ว่างวิ่งรอบ ๆ

reconstruction drawing รูป
ด้านทิศใต้

รูปที่ 2.23 แสดงผังและรูปด้านวัดนางพญาที่มีการใช้เสาดอชแบบร่นผนังเข้าไป
(ทรงยศ วีระทวีมาศ, 2539: 52)

1.3 ความรู้สึกเบาและลอยตัวที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างน้ำกับอากาศ

- น้ำอยู่ชิดอากาศ

จากการสัมภาษณ์สถาปนิกแกนนำ สันติ จรรย์แสง กรรมการผู้จัดการ บริษัทสถาปนิก สริน จำกัด, 14 พฤษภาคม 2539. ได้กล่าวไว้ว่า เริ่มย้อนไปพูดถึงสังคมตั้งแต่ดั้งเดิมเลยว่า สังคมไทยเป็นสังคมเกษตร มีความเรียบง่าย การตั้งถิ่นฐานควรตั้งกันที่ไหน น้ำเป็นสิ่งสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร ฉะนั้น ลักษณะของอากาศก็ต้องอยู่ใกล้น้ำและอยู่กับชื่อน้ำ ก็ต้องมีการยกพื้นหนีน้ำ เมื่อน้ำลดก็สามารถใช้ประโยชน์จากได้จนได้ จากคำกล่าวนี้จะเห็นได้ว่า น้ำมีความสัมพันธ์กับสังคมคนไทยเป็นเวลายาวนานแล้ว เป็นการสะท้อนถึงความเป็นอยู่ของคนไทยในอดีต เห็นได้จากลักษณะการวางผังและผังพื้นเรือนไทยทั่วไป ไม่คำนึงถึงทิศทางลมเท่าใดนัก หากแค่นิยมวางเรือนไปตามสภาพท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อม เช่น การสร้างบ้านเรือนอยู่ตามริมแม่น้ำหรือลำคลอง

2. ความโปร่งโล่ง

- ความโปร่งโล่งที่เกิดจากการจัดกลุ่มอาคารแบบมีที่ว่างโล่ง

การจัดกลุ่มอาคารแบบมีที่ว่างโล่ง เป็นลักษณะการเปิดโล่งที่ช่วยให้อาคารมีการไหลเวียน และการถ่ายเทของอากาศได้ดี รวมทั้งอาคารยังได้รับแสงที่มากเพียงพอต่อการใช้สอย ซึ่งมีความสอดคล้องกับลักษณะของ ชานเป็นที่เปิดโล่งรับแสงแดด และอากาศบริสุทธิ์ ลมพัดผ่านได้สะดวก (ฤทัย ใจจงรัก, 2539: 30)

ภายในบริเวณบ้านแต่ละบ้าน จะมีเนื้อที่ว่างหรือลานกว้าง ภายพื้นเมืองล้านนาเรียกว่า "ช่วงบ้าน" ลักษณะเป็นลานดินกวาดเรียบกว้าง เป็นลานเอนกประสงค์ ใช้เป็นส่วนเล่นของเด็ก ลานตากพืชผลทางการเกษตร เป็นลานที่เชื่อมเส้นทางสัญจรหรือทางเดินทำให้เข้าสู่ตัวอาคาร และกระจายไปสู่สถานในบ้านข้างเคียงและถนนหลัก (วิวัฒน์ เคนยพันธ์, 2539: 63)

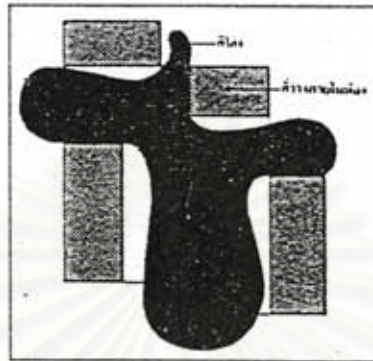
- ความโปร่งโล่งที่เกิดจากการใช้เสาถอยแบบศาลา

การใช้เสาถอยแบบศาลาทำให้เกิดความรู้สึกที่เบาและลอยตัวแล้ว ยังทำให้เกิดความโปร่งโล่งอีกด้วยอย่างเช่น การยกใต้ถุนสูงพื้นสรีระของเรือนไทย สายตาสามารถมองไกลผ่านใต้ถุนเรือนไปยังรั้วอีกด้านหนึ่ง ทำให้มีระยะทางการมองเห็นที่ไม่ถูกตัวเรือนบัง นอกจากนั้นในความรู้สึกของสายตา เสมือนอาคารเบา ลอย เกิดความโปร่งตาขึ้น (ฤทัย ใจจงรัก, 2539: 242)

- ความโปร่งโล่งที่เกิดจากการจัดที่ว่างแบบมีนอกชาน

การจัดที่ว่างแบบมีนอกชาน เป็นลักษณะของการจัดกลุ่มเรือนไทยในอดีต ที่มีการไหลและถ่ายเทที่ว่างจากตัวเรือน ระเบียง (พาไล) และชานโดยตลอด จึงทำให้เกิดความรู้สึกที่มีความ

โปร่งโล่งเกิดขึ้น ฤทัย โจจงรัก (2518: 242) ได้กล่าวไว้ว่า ชานเป็นตัวเชื่อมของตัวเรือนเข้าด้วยกัน จึงถูกโอบล้อมด้วยตัวเรือน และมีการถ่ายเทที่ว่างจากภายในสู่ภายนอกตัวเรือน คือ ตัวเรือน ระเบียง และชาน

รูปที่ 2.24 ความโปร่งโล่งที่เกิดจากการไหลของที่ว่าง บริเวณชาน (ฤทัย โจจงรัก, 2539: 244)

3. ความร่มรื่น

- ดันไม้ปลูกบริเวณลานโล่ง

ความร่มรื่นที่เกิดจากดันไม้ที่ปลูกบริเวณลานโล่งมีความสอดคล้องกับ เรือนหมู่ หรือกุฎิซึ่งปลูกดันไม้ใหญ่ไว้กลางชาน ช่วยส่งเสริมปรุงแต่งให้อาคารกับธรรมชาติมีความสัมพันธ์กัน และทำให้บรรยากาศของชานร่มเย็นมากยิ่งขึ้น (ฤทัย โจจงรัก, 2539: 33) และยังพบเห็นได้จาก ขอบริมของชานนี้จะปลูกไม้ยืนต้นขนาดใหญ่รายล้อมไว้ ไม้ส่วนมากเป็นไม้ผลสำหรับรับประทาน และยังให้ร่มเงาแก่ลานโล่ง (วิวัฒน์ เตมียพันธ์, 2539: 63)

- ดันไม้ปลูกใกล้อาคาร

การปลูกดันไม้พันธุ์ต่าง ๆ ไว้ใกล้ตัวเรือนหรือในบริเวณบ้านไทยโบราณ คนไทยสมัยก่อนจะถือเคล็ดในการปลูกดันไม้อย่างมาก ซึ่งเชื่อกันว่าทิศทั้ง 8 แต่ละทิศ ถ้าปลูกดันไม้ตามชนิดที่บรรพบุรุษได้กำหนดเอาไว้ ก็จะเกิดความสุขดีมีสิริมงคล มีความสมบูรณ์พูนสุขแก่ผู้อยู่อาศัย และเกิดความร่มเย็นด้วย (ไชแสง สุขะวิวัฒน์, 2538: 146-147)

แนวทางการพัฒนาลักษณะไทยสมัยใหม่

แนวทางการพัฒนาลักษณะไทยสมัยใหม่สำหรับงานสถาปัตยกรรม โรงแรมและสถานตากอากาศ ได้แบ่งประเด็นการศึกษาออกเป็น 5 แนวทางดังนี้

- การนำลักษณะไทยไปใช้ในการออกแบบ
- ประโยชน์ใช้สอยใหม่
- สถาปัตยกรรม และสภาพภูมิอากาศ
- วัสดุและเทคโนโลยีการก่อสร้าง
- การสร้างสรรค์ทางสถาปัตยกรรม

ก. การนำลักษณะไทยไปใช้ในการออกแบบ

1. การออกแบบโดยนำลักษณะไทยเชิงรูปธรรมมาใช้

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร (2539: 53) ได้เสนอเป็นแนวทางไว้ว่า การนำรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยในอดีตมาใช้ หรือมีการคิดแปลงปรับเปลี่ยนไปจากเดิมมากหรือน้อย โดยเฉพาะในรายละเอียดองค์ประกอบ หรือ “เปลือก” ของงานสถาปัตยกรรมในแต่ละพื้นที่นั้นมาประยุกต์ เช่น หลังคา และเสาถอย เป็นต้น ผลที่เกิดขึ้นอาจแตกต่างกันไป และมีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมที่แตกต่างกันดังนี้

- การนำรูปแบบเดิมมาใช้อีก (Straight Revival) อาจมีการปรับรูปแบบบ้างแต่โดยทั่วไปยังคงต้นทลักษณ์ในงานสถาปัตยกรรมไว้
- การผสมผสาน คิดแปลงพัฒนารูปแบบใหม่ (Renaissance)
- การพลิกแพลง แฉงรูปแบบไปจากกฎเกณฑ์เดิม (Mannerism)
- การใช้รูปแบบเด่นเฉพาะจุด หรือเฉพาะส่วนที่เลียนแบบจากสถาปัตยกรรมในอดีต

2. การออกแบบโดยนำลักษณะไทยเชิงนามธรรมมาใช้

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร (2539: 53) ได้เสนอเป็นแนวทางไว้ว่า เป็นความพยายามในเบื้องต้นที่จะสร้างสรรค์เอกลักษณ์บางประการที่มีเค้าโครง (essence หรือ silhouette) ของสถาปัตยกรรมไทยในอดีต เป็นความพยายามที่จะคง “แก่น” ของเอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรม เช่น ความโปร่งโล่ง ความเบา และลอยตัว รวมถึงความร่มรื่น ซึ่งเป็นบรรยากาศที่เกิดจากความรู้สึกของผู้ที่ได้พบเห็น อย่างเช่น การมีเสาถอยทำให้เกิดความรู้สึกที่โปร่งโล่ง เบา และลอยตัว การปลูกต้นไม้ใกล้อาคารทำให้เกิดความรู้สึกร่มรื่น เป็นต้น

3. การออกแบบโดยให้มีลักษณะไทยเฉพาะจุด

การออกแบบโดยให้มีลักษณะไทยเฉพาะจุด เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ถือการเน้นเอกลักษณ์ไทยบางประการ โดยการจัดให้มีองค์ประกอบอาคารบางส่วนของที่สื่อถึงลักษณะไทย แม้รูปแบบทั่วไปส่วนใหญ่ ยังคงเป็นแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในแนวโมเดิร์น เป็นความพยายามในการแสวงหารูปแบบของงานสถาปัตยกรรมในแนวใหม่ที่มีเอกลักษณ์ไทย เช่น การมีซุ้มทางเข้าอาคารโรงแรม ซึ่งเป็นงานสถาปัตยกรรมที่เน้นเอกลักษณ์ไทยเฉพาะส่วน (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, 2539: 58)

4. การนำลักษณะไทยของแต่ละภาคหรือท้องถิ่นมาใช้ เพื่อเป็นการเน้นเอกลักษณ์ของภูมิภาค เป็นรูปแบบที่แสดงเอกลักษณ์ไทยของแต่ละพื้นที่ ซึ่งแตกต่างกันในแต่ละภูมิภาค เช่น แนวรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยล้านนา สถาปัตยกรรมไทยอีสาน และสถาปัตยกรรมไทยทักษิณ เอกลักษณ์ของแต่ละภูมิภาคมีลักษณะเด่นชัดต่างกัน ด้วยรูปแบบ องค์ประกอบ และวัสดุต่างกัน เช่น สถาปัตยกรรมล้านนาประดับยอดจั่วด้วย “กาแล” แม้ว่ากาแลไม่ใช่องค์ประกอบดั้งเดิมของ สถาปัตยกรรมล้านนา สถาปัตยกรรมไทยภาคอีสานอาจประดับด้วยกระเบื้องดินเผาอย่างกระเบื้องดินเผา ค่านเกี้ยว (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, 2539: 58)

ข. ประโยชน์ใช้สอยใหม่

การออกแบบอาคารที่มีประโยชน์ใช้สอยใหม่ ผสมผสานกับลักษณะเด่นทางสถาปัตยกรรม ไทยในอดีต เพื่อตอบสนองความต้องการทางสังคมพร้อมเอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่ และตอบสนอง พฤติกรรมการใช้สอย ลักษณะนิสัยใจคอของคนไทย และวิถีชีวิตความเป็นอยู่สมัยใหม่ได้อย่างเหมาะสม โดยไม่คำนึงถึงรูปแบบเดิม วิมลสิทธิ์ หรยางกูร ได้ให้แนวคิดไว้ว่า “อาคารที่สร้างในปัจจุบันสนอง ประโยชน์ใช้สอยของยุคปัจจุบัน ควรเป็นสถาปัตยกรรมสมัยราชการที่ 9 คือ ควรเป็นรูปแบบที่สร้างสรรค์ ขึ้นใหม่ให้เหมาะสมกับยุคสมัย เทคโนโลยี และวัสดุในการก่อสร้างในปัจจุบัน ไม่ควรนำรูปแบบเก่ามา ทำซ้ำใหม่” (มุสดี ทิพทัส, 2539: 265 อ้างถึงจากการสัมภาษณ์ วิมลสิทธิ์ หรยางกูร)

ค. สภาพแวดล้อม และสภาพภูมิอากาศ

การออกแบบอาคารให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และลักษณะภูมิอากาศของประเทศ โดยมี รัชกาลที่ 9 เป็นแนวทางในการพัฒนาลักษณะไทยสมัยใหม่ที่ยังคงสะท้อนถึงลักษณะที่คุ้มแดดคุ้มฝน มุสดี ทิพทัส (2539: 224) ได้ศึกษาถึงแนวคิดในการออกแบบของสถาปนิกที่คำนึงถึงสภาพดิน ฟ้า อากาศ และสถาปัตยกรรมในเขตร้อน ในช่วง พ.ศ. 2526 - 2537 เขาไว้ว่า สถาปนิกที่ยังมีสำนึกในเรื่องนี้ อยู่จะใช้หลักการนี้กับอาคารประเภทต่าง ๆ ทั้งอาคารพักอาศัยและอาคารสาธารณะ ซึ่งจะวางอาคารให้ ถูกต้องตามทิศทาง และคำนึงถึงการกันแดดกันฝน โดยมีส่วนยื่นออกไปจากผนังอาคารเป็นกันสาด หรือ ระเบียง ที่จะช่วยบังแดดให้กับหน้าต่าง

มุสดี ทิพทัส (2535: 96) ได้กล่าวไว้ว่า ในขณะที่งานสถาปัตยกรรมบางประเภทมีจำนวน มากพอสมควร ไม่ว่าจะเป็นบ้านพักอาศัย โรงแรมตากอากาศ อาคารในสถาบันศาสนา มีการแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการสร้างสรรค์รูปแบบให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของที่ตั้ง สภาพดินฟ้า อากาศ และลักษณะเฉพาะแบบไทย

ง. วัสดุและเทคโนโลยีการก่อสร้าง

1. การนำลักษณะไทยในอดีตมาผสมผสานกับวัสดุและเทคโนโลยีการก่อสร้างในปัจจุบัน

สัญญาชัย หมาขิ้น (2535: 36) ได้ให้ความเห็นไว้ว่า “ควรพัฒนาจากสถาปัตยกรรมไทยที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ยังคงอยู่ และคนทั่วไปสามารถจดจำได้ เนื่องจากหลักเกณฑ์ และรูปแบบหลักที่เป็นเอกลักษณ์ ของสถาปัตยกรรมไทย เช่น หน้าจั่ว หน้าบัน ปั้นลม ที่มีอยู่แล้ว สามารถนำมาปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบันได้”

แสงอรุณ รัตติกร (2521: 45) ได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า “...ความเป็นไทยในงานสถาปัตยกรรมมิได้อยู่ที่ปั้นลม ตัวเสา และฝาปะกนเท่านั้น ด้วยวัสดุใหม่ วิธีการก่อสร้างสมัยใหม่ และปัญญาของสถาปนิก ท่านจะอยู่ในอาคารที่เป็นของเมืองไทย และคนไทยได้เช่นกัน ทั้งที่ไม่มีปั้นลมและฝาปะกนเลย...”

2. การออกแบบที่ใช้วัสดุ และเทคโนโลยีการประหยัดพลังงานในยุคโลกาภิวัตน์

สุนทร บุญญาธิการ และ ชนิด จินดาวานิก (2536: 35) ได้ทำการวิจัยสถานะความน่าสบาย และสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับอาคารสถาปัตยกรรมไทย พบว่า งานสถาปัตยกรรมไทยเปี่ยมไปด้วยคุณภาพของการเสริมสร้าง “สภาวะความน่าสบาย” ที่คำนึงถึงปัจจัยสำคัญต่างๆ ซึ่งเป็นเสมือน “เอกลักษณ์ไทยในแง่ของเทคโนโลยี”

ตรีงใจ บุรณสมภพ (2533: 119-121) ได้กล่าวไว้ว่า สิ่งสำคัญที่สุดที่สร้างลักษณะสถาปัตยกรรมไทย คือ สภาพแวดล้อมต่างๆ ธรรมชาติแวดล้อมทางภูมิอากาศ ไม่ว่าจะเป็นแสงแดด ลม ฝน ความชื้น เป็นสิ่งที่เข้ามาช่วยในการดำรงชีวิต ในสมัยก่อนเราไม่มีเครื่องปรับอากาศที่จะมาช่วยลดความร้อน และไม่มีไฟฟ้าใช้ แต่สมัยนี้เรามีเทคโนโลยีเข้ามาช่วย ก็ต้องไม่ลืมนึกถึงอาคารที่เข้ากับสภาพแวดล้อมภายนอก การไม่ลืมสภาพแวดล้อมนั้นนอกจากจะสร้างสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์แล้ว ยังช่วยให้ประหยัดพลังงาน และช่วยลดมลภาวะในอากาศ จึงควรใช้เครื่องปรับอากาศ และไฟฟ้าในที่จำเป็น เช่น ห้องประชุม สำหรับส่วนที่เป็นห้องโถง บันได ห้องน้ำ ทางเดิน และบางห้องที่ไม่จำเป็น การออกแบบให้ได้รับแสง และลมธรรมชาติ ก็น่าจะพอเพียง

๑. การสร้างสรรค์ทางสถาปัตยกรรม

1. การสร้างสรรค์ทางสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ เพื่อให้มีการสืบสานในทางวัฒนธรรม

ในปัจจุบัน กระแสโลกาภิวัตน์เป็นกระแสที่มีความรุนแรง และมีผลต่อการสร้างสรรค์ทางสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ที่มีการสืบสานในทางวัฒนธรรมกำลังจะถูกกลืนหายไป จึงจำเป็นที่จะต้องมีการทวนกระแสดังที่ วิมลสิทธิ์ หรยางกูร (2539: 52) ได้กล่าวไว้ว่า สังคมไทยที่ปรับเปลี่ยนไปสู่กระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งเป็นกระแสความไร้รากเหง้าทางภูมิปัญญา อิงหากเป็นกระแสที่รุนแรงมากก็ย่อมหมายความว่า แต่ละท้องถิ่นแต่ละภูมิภาคจะถูกกลืนหายไปตามกระแสมากขึ้น และวัฒนธรรมเฉพาะในแหล่งต่าง ๆ ยังต้องคืนรทวนกระแสเพื่อคงอยู่ ให้มีวัฒนธรรมที่พอจะสืบสานต่อได้

วิวัฒน์ เตมียพันธ์ (253: 43-52) ได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า อาคารแต่ละหลังที่สร้างขึ้นในแต่ละสถานที่แต่ละท้องถิ่นต้องมีลักษณะเฉพาะ การมีลักษณะเฉพาะนั้น มิใช่เกิดจากอิทธิพลของสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์เพียงอย่างเดียว แต่ต้องคำนึงถึงอิทธิพลหรือปัจจัยทางวิถีชีวิต ตลอดจนภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น เพื่อนำมาเป็นเกณฑ์ในการออกแบบ ปัจจัยดังกล่าวจะเป็นตัวกำหนดรูปแบบของอาคารให้สอดคล้องกับสภาพที่เป็นจริงของสังคม

2. การสร้างสรรค์ทางสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่สำหรับอาคารประเภทโรงแรมและสถานตากอากาศที่คำนึงถึงฐานานุกรมและฐานานุศักดิ์

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร (2539: 56) ได้ให้ข้อสังเกตที่ชัดเจนว่า ในอดีตมีอาคารเพียงไม่กี่ประเภทที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณี และสถาปัตยกรรมไทยพื้นถิ่น ควรมีการศึกษาความสำคัญของกฎเกณฑ์เดิม ในความสัมพันธ์ระหว่างฐานานุกรมและฐานานุศักดิ์ ศึกษาเพื่อจะพัฒนาถิ่นที่ลักษณะ หรือแม่บทในสถาปัตยกรรมไทยประเพณีให้เหมาะสมกับยุคไฮเทค เพื่อให้ได้งานสถาปัตยกรรมที่งดงามในแนวใหม่ และมีรูปแบบที่สัมพันธ์กับประเภทอาคาร

ทฤษฎีการรับรู้ลักษณะไทยสมัยใหม่

การศึกษาค้นคว้าความคิดเห็นเกี่ยวกับการยอมรับลักษณะไทยสมัยใหม่ ของอาคารโรงแรมและสถานตากอากาศ ได้ทำการศึกษาความคิดเห็นของกลุ่มสถาปนิกทั่วไป และกลุ่มบุคคลทั่วไป ที่มีประสบการณ์ในการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน โดยที่กลุ่มสถาปนิกทั่วไปมีประสบการณ์ในการเรียนรู้เกี่ยวกับงานสถาปัตยกรรมโดยตรงทั้งจากการศึกษาและจากการประกอบวิชาชีพสถาปัตยกรรม ซึ่งต่างจากกลุ่มบุคคลทั่วไปที่ไม่มีประสบการณ์ในการเรียนรู้เกี่ยวกับงานสถาปัตยกรรม ดังนั้น ความคิดเห็นเกี่ยวกับการยอมรับลักษณะไทยสมัยใหม่ของทั้งสองกลุ่มย่อมมีความแตกต่างกัน ทั้งนี้อธิบายได้ว่า ประสบการณ์ในอดีตของ

บุคคลที่รับรู้สภาพแวดล้อม มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อกระบวนการรับรู้ที่เกิดขึ้น ผลของการรับรู้ที่แตกต่างกันระหว่างบุคคลต่าง ๆ มีส่วนมาจากประสบการณ์ที่ต่างกันของบุคคล กล่าวคือ การรับรู้นั้นย่อมขึ้นอยู่กับประสบการณ์ในอดีตของแต่ละบุคคล (วิมลสิทธิ์ ทรยางกูร, 2530: 69-75) ในขณะที่เดียวกันยังได้กล่าวถึงความแตกต่างประสบการณ์ในการรับรู้อีกว่า บุคคลที่มีประสบการณ์ที่ต่างกันอาจเกิดจากการฝึกฝนที่แตกต่างกันได้ ผู้ที่ได้รับการฝึกฝนมาโดยเฉพาะ อย่างเช่น สถาปนิกและจิตรกร เป็นผู้ที่มีความสามารถในการรับรู้ทางทัศนภาพสูง เช่น ในการรับรู้รูปทรง สี สัน ความหนาเบลอเอียงคของผิว ฯลฯ ซึ่งเป็นคุณสมบัติทางกายภาพของสภาพแวดล้อม และมักเกิดการรับรู้ที่แตกต่างจากคนทั่วไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย